

Наталія Овчаренко
доктор філологічних наук
Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України
м. Київ

КОНЦЕПТ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В КАНАДСЬКІЙ ПРОЗІ І РОМАН ЖОСЛІН СОСЬЄ «ДОЩИЛО ПТАХАМИ»

Сучасний канадський роман, враховуючи історію мультикультурної країни, з особливою деталізацією представляє проблематику, пов'язану з парадигмою пам'яті та пов'язаними з нею різноманітними моделями фікційної образності. Ці елементи розташовано у текстах у складних взаємозв'язках. Вирізняючи індивідуальну та колективну пам'ять як концепт, французький дослідник П'єр Нора визначає останню як «спогад про досвід, пережитий і/або перетворений на міф живою спільнотою, до ідентичності якої невід'ємно належить відчуття минулого, активна пам'ять, що її підтримують інституції, ритуали, історіографія, чи латентна пам'ять»⁶. Історія та пам'ять для вченого є поняттями еквівалентними на феноменологічному, епістемологічному та герменевтичному рівнях. Для нього важлива колективна пам'ять, тобто, пам'ять про пережите, достовірність спогадів про трагічні історичні злами – домінуючі риси «роману травми». Саме у цьому жанрі, на його думку, «історія-розповідь» чи «історія-сповідь» трансформується на «історію-проблему», яка від кожного наступного покоління вимагає власної інтерпретації.

Характер художньо-естетичної проблематики у канадській прозі сформовано на травматичному досвіді, в якому поєдналися протест проти імперської залежності (спочатку як колонії, згодом – домініону Великої Британії, а також культурологічних, ідеологічних впливів з боку США), складний процес духовної та психологічної адаптації іммігрантів з усіх континентів до умов Нового Світу, унікальна для світової літератури контамінація ворожості до цих умов з прагненням стати повноправним членом північноамериканського суспільства. Суміш цих обставин й артикулювала специфічну канадську «подвійну» ідентичність, самотність. Психологічна травма у творах канадських авторів на

---

⁶ Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять: пер. з франц.- К.: ТОВ «Видавництво Кліо», 2014. – С. 188.

ідіостильовому рівні оприявнюється у фрагментизації наративу, характерному для поліетнічної країни лексичному міксові, ре/комбінації загально історичних подій та конкретних життєвих ситуацій, часто огорнених флером фікційної умовності чи альтернативністю.

Для «літератури пам'яті», що, як правило, тісно пов'язана з генераційною проблематикою, важливим є концепт дому. Канадською критикою він визначається як «нестабільний локус», в якому перебувають «психологічно гібридні ідентичності», а сама ідея дому зумовлена «ною епістемологічною логікою (пост)модерності як умова «жити тут» та належати іншому місцю»⁷.

Діалогічність подібного дискурсу поглиблюється через бінарність його художньої структури. Дихотомії «загальне-окреме», «універсальне-конкретне», «діалог-монолог», «реальне-міфологічне» становлять зміст загального наративу, що розкривається у ряді символічних ситуацій.

Часто історія в уяві персонажів міфологізується, завдяки чому відомі історичні концепти у нинішньому їх сприйнятті набувають нового рольового та понятійного навантаження, перетворюючись на міфологеми, пов'язані з культурно-психологічною парадигмою, структурно позначеною пост постмодерністським контентом.

Подібна міфологема – в центрі роману франкоканадської письменниці Жослін Сосьє «Дощило птахами» (Il pleuvait des oiseaux, 2011). Експлікований у творі фрагмент історичної пам'яті стосується реальної катастрофи - грандіозних пожеж, що охопили на початку минулого століття (1916-20 рр.) величезні території північного Онтаріо, забрали життя десятків тисяч людей, травмувавши психіку тих, хто вижив. Отже, у романі «пишеться історія», формулюється її художньо осмислений варіант.

У тексті твору Ж.Сосьє неподільно сплавлено реальний історичний факт, психологію (такий її аспект як психологія травми і танатологічні мотиви) та їхнє художньо-емоційне сприйняття, забарвлене опоетизованою текстовою структурою.

---

⁷ Mishra V., Hodge B. What is Post (-) colonialism? – In: Colonial Discourse and Post-Colonial Theory: A Reader / Ed. By P. Williams, L. Chrisman. – N.Y.: Columbia University Press, 1994. – P. 7.

В центрі наративу – українець за походженням Тед (Федір) Бойчук, спогади про якого й становлять головну сюжетну лінію, а історії інших чотирьох головних персонажів Тома, Чарлі й Марі Денеж – лінію паралельну. Теда вже немає серед живих персонажів твору. Лише після смерті він розкривається їм як геніальний художник, полотна якого, що згодом виставлятимуться в найпрестижніших галереях країни, знаходять в його будинку.

Всі чотири самотні головні герої твору, яким вже під дев'яносто років, – свідки Великих пожеж. Картини Теда – живописне свідчення цієї катастрофи. Завдання журналістки Марі Анж – знайти цих свідків, розповісти про їхні долі та описати їхні спогади.

В силу певних інтригуючих читача обставин, ім'я Теда (Федора) Бойчука – єдине справжнє у романі. «Справжність» персонажа актуалізує алюзія на образ відомого українського художника Михайла Бойчука, засновника та лідера самобутньої школи українського малярства «бойчукізм». Поодинокі натяки на українські реалії (фольклорний образ дідуха, неодноразова згадка про Карпати) чітко окреслюють українство героя роману, до якого додається й тема його «мандрів», фізичних й духовних, властива образам іммігрантів до Канади, в тому числі й з Галичини.

Чітка характеристика персонажів («Тед був зламаним створінням», «Том пережив усе, що тільки можна», «Марі Денеж нізащо прожила двадцять шість років у божевільні з примусу сестри») дає авторці роману підстави розширювати не лише їхні образи та життєві ситуації, а й завдяки їм – саму історичну конкретику, яка моделює психологічно травмованих особистостей.

Творення картин Тедом є у романі своєрідною моделлю гри. Роль екфразиса у тексті незаперечна. Через колористику полотен Бойчука у романі блискуче обігрується метафорика темряви та світла, спеки та холоду. Абстрактний експресіонізм художника передає психологічний стан автора, а сіро-чорно-брунатні тони – пам'ять про трагедію початку ХХ століття. Подібний симбіоз репрезентує алгоритм транспортування мистецьких малярських прийомів у засоби вербальні – розповіді свідків катастрофи.

Якщо на полотнах, що змальовують страждання людей під час пожежі, – «враження задухи», то у центрі будинку Теда – парадоксальна невинуватість вільного простору, «щось на кшталт

нефу у соборі, куди падало світло з прочинених дверей»⁸. Тут мистецтво, спроектоване на святість людського життя, міфологізується, трансформується на парадоксальний код ества особистості митця, який пише з метою позбутися пам'яті, зашифрувати її, психологічно трансформувати для майбутнього, творючи сповнений алегорій гіпертекст власного життя. «Міфи, - зауважує С.Боллак, - є впливовою соціальною продукцією, висловленою засобами мови, що пропонують роль пояснювальної структури для ареалів соціально конструйованої реальності»⁹. Адже за Р. Бартом, «завданням міфу є надати природній правомірності історичності»¹⁰.

Ж.Сосьє через розповіді-пам'ять персонажів твору про центральну його постать – художника Бойчука - досягає головної своєї мети: зводить людину, що завершує життя, з нею ж у юному віці в складному діалозі (художній засіб, що де в чому завдячує кінематографу, зважаючи на техніку суміщення образів, монтажу).

Реальність для героїв роману – це ряд альтернативних реальностей (пам'ять часто підводить літніх людей), що набувають статусу умовності, суб'єктивності в їхній інтерпретації як історичного факту. Різні погляди й потрактування реальних подій у такий спосіб поєднуються у суцільний наратив-симулякр, своєрідну комунікативну міжпоколіннєву модель.

У такий спосіб, квебекська письменниця, пов'язуючи елементи історичної реальності з політизованістю дискурсу, генераційної парадигми з концептом пам'яті, семантично алегоризує соціально-психологічну атмосферу сучасного Квебеку.

---

⁸ Сосьє Ж. Дошило птахами. – Львів: «Видавництво Анети Антоненко», 2017. – С.42.

⁹ Beaulac S. The Power of Language in the Making of International Law. – Leiden-Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2004. – P.31.

¹⁰ Barthes R. Myth Today. – Mythologies. – London: Vintage, 1972.